

UDK 347.236 (497.5 BRLOG) "17" (091)
949.75 Brlog "17"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 24. ožujka 2006.
Prihvaćeno za tisak: 29. lipnja 2006.

Urbarijalni nameti i katastarski popis kmetskih selišta na vlastelinstvu Brlog u 18. stoljeću

Hrvoje Kekez

Hrvatski državni arhiv

Marulićev trg 21

Zagreb

Republika Hrvatska

Godine 1780. kraljica Marija Terezija donosi konačni hrvatski urbar u kojem određuje odnose između kmetova i feudalaca. Grof Benevent Sigismund Petazzi donosi urbare za kmetska naselja na svom vlastelinstvu Brlog 1778. godine. U radu autor prikazuje kmetske obaveze prije te reforme i konačan urbar za pojedina naselja. Na osnovi katastarskih izmjera koje je izradio grof Petazzi autor također analizira vrste zemlje i veličinu kmetskog posjeda na vlastelinstvu Brlog.

Ključne riječi: urbar, kmetsko selište, katastarski popis, vlastelinstvo Brlog, grof Benevent Sigismund Petazzi, Marija Terezija

1. Uvod

Osnovni cilj ovog rada jest prikazati na primjeru vlastelinstva Brlog provedbu urbarijalne regulacije kraljice Marije Terezije iz 1770-ih godina. U radu se prikazuju provedba i rezultati uvođenja urbara za pojedina kmetska naselja koja su pripadala vlastelinstvu Brlog. Grof Adam Petazzi, slijedeći upute koje je propisala kraljica Marija Terezija županijama o provedbi urbarijalne regulacije, detaljno je analizirao zatečeno stanje, popisao kmetska selišta i na kraju izradio zasebne urbare za pojedina naselja. U radu je detaljno analiziran svaki korak procesa urbarijalne regulacije i izneseni su zaključci o stanju i veličini kmetskih selišta i urbarijalnih podavanja.

Feudalizam kao osnovni oblik društvenih odnosa bio je tema mnogih znanstvenih radova i stručnih analiza. Proučavajući obaveze kmetova prema vladaru, svome gospodaru i crkvi, autori su uspjeli prikazati mijene tih obaveza kroz prošlost. Velik broj autora bavio se agrarnim odnosima u Hrvatskoj i Slavoniji od 13. stoljeća do kra-

ja 17. stoljeća, a tom se problematikom u 18. stoljeću bavilo nešto manje autora. Za razdoblje do 17. stoljeća ističe se nekoliko kapitalnih djela, knjiga Josipa Adamčeka „Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVII stoljeća“, i prethodno djelo Josipa Bösendorfera „Agrarni odnosi u Slavoniji“¹. Urbarijalnim regulacijama Karla VI. i Marije Terezije, i agrarnim odnosima u Slavoniji i Hrvatskoj u 18. stoljeću bavilo se nekoliko povjesničara, a kao vrlo važne ističemo radove Igora Karamana, Josipa Adamčeka, Slavka Gavrilovića i Josipa Bösendorfera². Ekonomske prilike u 19. stoljeću, u sklopu kojih su rađene analize kmetskih obaveza do 1848. godine, nešto su cjelovitije prikazivane.

Vrlo je važno istaknuti najnoviji znanstveni rad koji je kao katalog popratio izložbu „Varaždinski urbariumi“, postavljenu Državnom arhivu u Varaždinu. Autorica analizira ukupne namete i veličine kmetskih selišta na Varaždinskom vlastelinstvu na osnovi podataka iz urbara za kmetska naselja tog vlastelinstva.³

Gotovo tri stoljeća, od sredine 15. do kraja 17. hrvatske zemlje nalazile su se u konstantnoj ratnoj opasnosti, što se reflektiralo na gospodarstvo. Gospodarstvo toga doba, može se reći, bilo je ratno, tj. bili su velika potrošnja, uvoz, a jednostavna razmjena i pljačka bile su važna gospodarska grana. Tek na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće počinje veća trgovina žitom, izvoz hrastovine i uvoz soli, iz smjera priobalja prema unutrašnjost; razvoj trgovine iziskuje poboljšanje starih putova i nove putove pa se tako tada počinju graditi ceste prema moru, Karolina (1726.) i Jozefina (1770.-1779.).⁴

Apsolutistička i centralistička politika dvora Marije Terezije nametnula je potrebu za upravnim reformama u svim zemljama. U Hrvatskoj je prijedlog reformi izradio zagrebački kanonik Baltazar Adam Krčelić, imajući u vidu osnovnu zamisao, osni-

¹ Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj i Slavoniji od sredine XV do kraja XVII stoljeća*, Zagreb, 1980.; Josip Bösendorfer, *Agrarni odnosi u Slavoniji*, Zagreb, 1950. Ovim radovima treba dodati i znanstveni rad: Nada Klaić, “O razvitku feudalne rente u Hrvatskoj i Slavoniji u XV. i XVI. stoljeću”, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb, 1960., str. 1.-23., u kojem se autorica osvrće na knjigu: Julian Vladimirovič Bromlej, *Krest'janskoe vosstanie 1573. v Horvatii*, Moskva, 1959.

² Igor Karaman, “Seljačke bune i terezijanska urbarijalna regulacija sredinom 18. stoljeća”, *Privredni život banske Hrvatske*, Zagreb, 1989., str. 5.-18.; Igor Karaman, “Pokreti seljačkog puka u kasnofeudalnoj Hrvatskoj i njihove socijalno-ekonomske osnove”, *Encyclopedia moderna*, sv. 25., Zagreb, 1973., str. 5.; Igor Karaman, “Prilog velikoj buni križevačkih seljaka god. 1755.”, *Starine JAZU*, Zagreb, 1962., str. 273.-297.; Igor Karaman, “Postanak i značenje privremenog urbara za Hrvatsku iz god. 1755.”, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, sv. 4., Zagreb, 1962., str. 51.-78.; Igor Karaman, “Pokreti seljaka u sjevernoj Hrvatskoj god. 1755.”, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, sv. 5., Zagreb, 1973., str. 365.-372.; Josip Adamček, “Ekonomsko-društveni razvoj u Hrvatskoj i Slavoniji u 18. stoljeću”, *Društveni razvoj u Hrvatskoj (od sredine 16. do početka 20. stoljeća)*, Zagreb, 1981., str. 59.-82.; Slavko Gavrilović, “Uvođenje urbara u Požeškoj županiji”, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, sv. III., Novi Sad, 1958., 55.-75.; Slavko Gavrilović, “Prilozi istoriji seljačkih nemira u Hrvatskoj i Slavoniji 1778-1848.”, *Historijski zbornik*, god. XVII, Zagreb, 1964., str. 115.-181.; Slavko Gavrilović, “Iz ekonomsko-socijalne istorije Srema i Slavonije sredinom XVIII stoljeća”, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, sv. 25., 26. i 27. za 1960., Novi Sad, 1960., str. 4.-32.; Josip Bösendorfer, *Agrarni odnosi u Slavoniji*, Zagreb, 1950.

³ Vida Pavliček, *Varaždinski urbariumi – grad Varaždin i Varaždinsko vlastelinstvo u terezijanskim urbarima druge polovice XVIII stoljeća*, Varaždin, 2005.

⁴ Dragutin Pavličević, *Povijest Hrvatske*, Zagreb, 2002., str. 223.-224.

vanje središnje vlade za sve hrvatske zemlje pod vlašću Habsburgovaca. Dvor je od toga odustao zbog bojazni od nezadovoljstva Mađara, ali je ipak, po kraljičinu nalogu, osnovao Kraljevinsko vijeće 1767. godine sa sjedištem u Varaždinu, pod čijim je nadležtvom bilo područje Banske Hrvatske i Slavonije.⁵

Pod velikim utjecajem prosvjetiteljskih ideja i merkantilističke ekonomije iz zemalja zapadne Europe, a pogotovo pod utjecajem uspjeha pruske administracije u Šleskoj, započela je i Marija Terezija reforme kojima je cilj bio formiranje jake centralizirane države s djelotvornom upravom i sudstvom. Reforme je proširila i na crkveno-političke djelatnosti i školstvo. Svrha tih reformi bila je zaštititi seljake.⁶

Osnovni porez koji su podanici plaćali zbog ratnih troškova bila je *dica* ili *contributio regia*. Od tog poreza bili su izuzeti plemići jer su oni osobno sudjelovali u ratu. Porez su po hrvatskim i slavonskim županijama ubirali izabrani ubirači (*dicatores*), koji su radili pod nadzorom vrhovnoga zemaljskoga blagajnika (*exactor regni*). Sadržani novac bio je upućivan Ugarskoj komori u Požun. Porez za potrebe Kraljevine Hrvatske bila je dimnica (*pecunia fumales*) koju je određivao Sabor, a plaćali su je i plemići i kmetovi od selišta. Prosječno je jedno selište imalo 24 jutara oranice i 8 jutara livade. Uobičajeno je bilo da četiri selišta čine jedan dim (*fundus*). Slobodni kraljevski gradovi umjesto ratne daće plaćali su *taksu*, koju im je izravno određivao kralj prema savjetu Ugarske komore.⁷

Osnovna pojava društvenih suprotnosti u kasnofeudalnoj Hrvatskoj bili su pokreti seljačkog puka protiv različitih oblika feudalne eksploatacije⁸. Nemiri i bune podložnog seljaštva ubrzavaju važne promjene u urbarijalnim odnosima. Usporedno sa sve većim zahvatima državne vlasti na području ekonomske politike pod utjecajem merkantilističkih ideja sve je veće uplitanje države u odnose između podložnika i vlastelina. S jedne strane, budući da je kmet bio glavni nositelj tereta javnih podavanja, država ga je htjela zaštititi od samovolje gospodara. Rezultati tih intervencija države bili su sređivanje odnosa između gospodara i kmetova. Dvije su temeljne karakteristike tih zahvata: prvo, osnovna je namjera spriječiti pretjerano opterećenje kmetova od njihovih neposrednih gospodara, da bi seljačko gospodarstvo i dalje moglo snositi javne terete; a drugo, radi lakšeg provođenja temeljnih obveza kmetova ujednačuju se njihove obveze na određenom području⁹. S druge strane, plemstvo je, želeći uvećati prvenstveno novčane prihode sa svojih posjeda, počelo obrađivati zemlju prema svojim planovima što je zahtijevalo dodatno opterećenje kmeta. Smanjujući zemlju s koje se državi plaćao porez i pretvarajući je u svoje domicijalno vlasništvo, plemstvo je dolazilo u sukob s interesima vladara. Tim se postupcima položaj kmetova pogoršavao, a to je uzrokovalo sve veće seljačke nemire i bune.¹⁰ Potaknuti tim bunama, kao i namjerom da moderniziraju državu, vlada-

⁵ Neven Budak, Mario Strecha, Željko Krušelj, *Habsburzi i Hrvati*, Zagreb, 2003., str. 103.

⁶ Ibidem, str. 104.-105.

⁷ Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, Zagreb, 1962., str. 353.-354.

⁸ Igor Karaman, "Pokreti seljačkog puka u kasnofeudalnoj Hrvatskoj i njihove socijalno-ekonomske osnove", *Encyclopedia moderna*, sv. 25., Zagreb, 1973., str. 5.

⁹ Igor Karaman, "Postanak i značenje privremenog urbara za Hrvatsku iz god. 1755.", *Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, sv. 4., Zagreb, 1962., str. 51.

¹⁰ Jednu takvu bunu seljaci su podigli u Križevačkoj županiji, oko sela Ravnog i oko sela Velikog Otoka u Podravini, u veljači 1755. godine. Ova buna, kao i bune u Slavoniji, bila je direktan povod za donoše-

ri su intervenirali i počeli donositi prve opće državne urbare i za hrvatske zemlje.¹¹ Urbari (lat. *urbarium*) bili su vladarevi zakonski propisi koji su vrlo detaljno uređivali odnose između kmetova i feudalnih posjednika. Urbari Karla VI. i Marije Terezije uvelike su poboljšali položaj kmetova prema gospodarima, a samo u nekim pitanjima dugoročno ga pogoršali.

2. Plemićki dvor Brlog i njegov posjed u starijoj povijesti

Feudalni posjed i dvor Brlog nalazi se u okolici grada Ozlja, u današnjoj općini Kamanje. Dvorac je smješten na vrhu brežuljka na zapadnim padinama Žumberka, desetak kilometara sjeverno od Ozlja, i to na desnoj obali Kupe. Krajolik se blago spušta u nizinu rijeke Kupe, još uvijek bogat šumom. Obradena polja protežu se od padina Žumberka prema Kupi. Dvorac je danas većim dijelom razrušen, a dijelom preuređen za potrebe obiteljskog privatnog posjeda i stanovanja. Emilij Lasowski donosi podatak i sliku da je još 1893. godine bio čitav.¹²

Dvor Brlog se prvi put spominje 1544. godine, kada su Nikola Zrinski, sigetski junak, i njegov šurjak Stjepan Frankopan, posljednji od loze Ozaljskih, sklopili zajednicu dobara. Godine 1560. Nikola Zrinski darovao je dvor i okolna selišta Ivanu Dovoliću zbog njegovih ratnih zasluga. Još je nekoliko puta njegov sin, također Nikola Zrinski, potvrdio uživanje dvorca i vlastelinstva obitelji Dovolić¹³. Konačno su, nakon smrti Nikole (1603.) i Jurja Zrinskog (1605.), Nikolini sinovi Nikola i Petar iskupili dvorac i vlastelinstvo Brlog od obitelji Dovolić i pripojili ga upravi grada Ozlja 1640. godine. Vlastelinstvo je bilo u posjedu obitelji Zrinski do 1670. godine, kada

---

nje slavenskog urbara 1756. godine. Više o tome vidi: Igor Karaman, "Prilog velikoj buni križevačkih seljaka god. 1755.", *Starine JAZU*, Zagreb, 1962., str. 273.-297.; Igor Karaman, "Postanak i značenje privremenog urbara za Hrvatsku iz god. 1755.", *Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, sv. 4., Zagreb, 1962., str. 51.-78.; Igor Karaman, "Pokreti seljaka u sjevernoj Hrvatskoj god. 1755.", *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, sv. 5., Zagreb, 1973., str. 365.-372.; Branislav Đurđev, Bogo Grafenauer, Jorjo Tadić, *Historija naroda Jugoslavije*, sv. 2., Zagreb, 1959., str. 1057.-1068.; kao i objavljenu građu: Slavko Gavrilović, "Pisma o bunama u Hrvatskoj i Slavoniji 1755.", *Starine JAZU*, knjiga 50., Zagreb, 1950., str. 353.-358.

¹¹ Prvi slavonski urbar donio je Karlo VI. 1737. godine. Kraljica Marija Terezija propisala je slavonski urbar 1756. godine, a nešto kasnije i hrvatski urbar 1780. godine. Njegova izrada trajala je od 1775. godine kada su izdani prvi urbari za pojedine županije, i to Križevačku, te zajednički za Zagrebačku i Varaždinsku. Važno je napomenuti da je kraljica Marija Terezija 1755. godine izdala privremeni urbar za Hrvatsku koji nije oživio u praksi. O tome vidi: Milivoj Vežić, *Urbar hrvatsko-slavonski*, Zagreb, 1882.; Igor Karaman, "Postanak i značenje privremenog urbara za Hrvatsku iz god. 1755.", *Radovi Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, sv. 4., Zagreb, 1962., str. 51.-78.; Josip Bösendorfer, *Agrarni odnosi u Slavoniji*, Zagreb, 1950., str. 82.-86.; Dragutin Pavličević, *Povijest Hrvatske*, Zagreb, 2000., str. 214.-215., kao i znanstveni rad: Ivan Erceg, "Prilog o uvođenju općehrvatskog urbara (1774.)", *Acta historico-oeconomica*, vol. 18., Zagreb, 1991.; Branislav Đurđev, Bogo Grafenauer, Jorjo Tadić, *Historija naroda Jugoslavije*, sv. 2., Zagreb, 1959., str. 1074.-1078.

¹² Radoslav Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, Zagreb, 1895., str. 81. (autor teksta o Brlogu jest Emilij Lasowski)

¹³ Vlastelinstvo je Nikola Zrinski tri puta založio Jurju Dovoliću, i to 1605., 1610. za 2400 forinti, kao i 1618. godine za 7076 forinti. O tome vidi u: Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, Zagreb, 1895., str. 79.-90. kao i građu: HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 1.

¹⁴ Franjo Rački, *Acta coniurationem bani Petri a Zrinio et com. Fr. Frangepani illustrantia*, Zagreb, 1873., str. 584.

su posjedi obitelji Zrinski i Frankopan bili zaplijenjeni zbog poznate Zrinsko-Frankopanske urote. Pljačku vlastelinstva izvršio je general Ivan Herbert Herbertstein, a zaplijenu u ime kralja posebno povjerenstvo.¹⁴ Imanjem su upravljali u ime Kraljevske komore Petar Tompa od Palžine i Juraj Stanković do 1679. godine, kada ga je za 19000 forinti otkupio grof Ivan Peranski, pukovnik hrvatske garde na saskom dvoru. To mu je potvrdio car Leopold I. darovnicom za Brlog 1682. godine.¹⁵ Godine 1713. umrla je njegova kći Barbara Sidonija Peranski, udata Delišimunović, te je imanje oporučno ostavila raznim crkvama i samostanima u okolici.¹⁶ Iste godine, karlovački general grof Josip Rabata, barun od Dornberga, isplatio je njezine vjerovnike i dobio imanje Brlog. Tome se protivio Kraljevski fiskus te je u njegovo ime podžupan Sigismund Škrlec podigao tužbu. Tužba je trajala do 1722. godine. Nakon rješenja dugotrajnoga sudskoga procesa vlastelinstvo je dano na dražbu te ga je tada konačno kupio Josip Rabata. Grof Josip Rabata vlastelinstvo je Brlog još iste godine prodao grofu Lovri Paradeizeru, kapetanu Turnja za 14000 forinti.

Godine 1740. grof Benevent Sigismund Petazzi kupio je imanje od Lovrina sina Ernesta Paradeizera za 14000 forinti. Grof Petazzi također je posjedovao i utvrđeni grad Ribnik, a imao je i veliki utjecaj u ovome kraju jer je bio pukovnik i kapetan slunjski i žumberački. Kasnije je obnašao i funkciju karlovačkoga generala od 1754. do 1763. U njegovo vrijeme na vlastelinstvu Brlog provedene su mnoge promjene. Obrazovan i načitan grof Petazzi slijedio je upute kraljice Marije Terezije, odlučivši izraditi urbar za kmetove toga posjeda. Također je dogradio i proširio dvorac, i to njegov istočni i jugoistočni dio. Izgradnja dvorca dovršena je 1756. godine, kada je izgrađena dvorska kapelica. Vlastelinstvo je dobro napredovalo, a obnova dvora bila je primjer ostaloj vlasteli, te ga Adam Krčelić naziva *elegans castellum*.¹⁷ Grof Benevent Sigismund Petazzi umire 1785. godine i oporučno ostavlja vlastelinstvo Brlog svojoj kćeri Ani Mariji Keglević.

Vlastelinstvo Brlog ostaje u rukama njezinih potomaka do 1838. godine, kada ga kupuje Filip Aleksandar Šufflay iz Samobora.¹⁸

3. Obveze kmetova vlastelinstva Brlog prije uvođenja urbara

Sredinom 18. stoljeća vlastelinstvo Brlog sastojalo se od vlastelinskoga dvora i njegova zemljišnog posjeda¹⁹ i devet pripadajućih sela. Sela su se nalazila s desne strane obale Kupe, i bila su redom: Reštovo, Orljakovo, Kamanje, Mali Vrh, Veliki Vrh, Preseka, Durlinci, Bratanovci i mjesto Brlog, koje se katkad naziva i Veliki Brlog.

Prema kraljičinom nalogu županijama, od 24. rujna 1773., o proceduri urbarijalne regulacije, morala se provesti anketa o feudalnim podavanjima i gospodarskim pri-

¹⁵ HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 1.

¹⁶ Udovica Barbara Sidonija Peranski bila je dobrotvor mnogih crkava u okolici, a također je narod pamti kao blagu i pravednu gospodaricu. Udovica Peranski voljela je hrvatski jezik, pa je i oporuku napisala hrvatskim. Vidi: HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 2.

¹⁷ Adam Krčelić, *Notitae praeliminaes*, Zagreb, 1770., str. 483.

¹⁸ Više o povijesti vlastelinstva Brlog vidi: Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, Zagreb, 1895., str. 79.-90., kao i Emilij Laszowski, *Grad Ozalj i njegova okolica*, Karlovac, 1889., str. 93.-94.

¹⁹ Gospodareve vinograde su obrađivali tzv. gornjaci, te postoji popis gornjaka vlastelinstva Brlog iz 1778. Vidi: Popis gornjaka vlastelinstva Brlog, HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 2.

likama (*devet punktumov*)²⁰. Nakon provedene ankete grof Petazzi mogao je pristupiti izradi urbara za pojedina sela. Slijedeći kraljičin nalog, poslao je svog upravitelja imanja u tih devet sela da sastavi ispravu s njihovim izjavama.

Isprava je sastavljena 1774. godine i napisana na latinskom, ali i hrvatskom jeziku.²¹ Isprava je pisana u obliku upitnika na koji su predstavnici kmetova²² davali odgovore. Pitanja i odgovori su pisani na desnoj strani isprave latinskim, a na lijevoj hrvatskim jezikom. Kao potpisnici izjave stoje: Mihali Dozin iz Reštova, Đuro Ribarić iz Orljakova, Janko Lonekar iz Kamanja, Mirko Mateljan iz Malog Vrha, Mirko Kastunić iz Preseke, Mirko Komatić iz Durlinaca, Đuro Bratina iz Velikog Vrha, Đuro Zajc iz Velikog Brloga, te Đuro Ofak iz Bratanovaca.

Na prvom mjestu kmetovi su izjavili, a nekoliko puta kasnije i ponovili da nikada nije bilo nikakva urbara niti je bilo kakva ugovora (*contract*) između njih i njihova vlastelina. Kmetovi su se obvezali da će iskreno odgovoriti kakav im je bio namet (daća) i služba (tlaka).

Pitanja iz izjave mogu se podijeliti u četiri grupe. Prva grupa pitanja odnosila se na upite o podavanjima, druga o tlaci, treća, vrlo važna, odnosila se na crkvenu desetinu, a četvrta grupa pitanja odnosila se na vlastelinovu devetinu. Odgovore na pitanja kmetovi su davali dosta općenito, vjerojatno se plašeći povećavanja nameta.

Iz upita o postojećim daćama može se jasno razabrati da su kmetovi s vlastelinstva Brlog bili obvezni davati novac²³, prinose u stoci, kao i u hrani, a posebno su istaknuli davanja iz njihovih vinograda. U ime daće kmetovi su bili dužni davati jaja (piliće), koze, kuniće, desetinu janjadi i svinja. Zanimljivo je da nisu naveli da su bili dužni davati krupnu stoku, što je bila obaveza prema urbaru iz 1778. godine. Prema njihovim navodima bili su dužni davati od plodova zemlje zob, pšenicu, žito, kukuruz, grah. Nisu navodili količine koje su morali dati tijekom godine. Posebno su istaknuli da moraju dati desetinu uroda s njihovih vinograda, što im je teško padalo, jer su praktično jedino prodajom vina mogli doći do novca. Također su se žalili da su im nameti veliki jer im je zemlja bregovita, a tlo kamenito ili ilovača.

Na upite gdje i kako hrane stoku odgovorili su da vode za napajanje stoke ima u selu i na Kupi. Ponekad su vodili stoku i na potoke. Stoku su hranili na pašnjacima, a jedino su svinje hranili daleko od kuće u šumama na obroncima brda.

Kmetska tlaka sastojala se iz dvije vrste. Zaprežna tlaka bila je obveza volovskim zapregama prevoziti gospodarevu robu, primjerice drvo, pšenicu ili brašno. Manualna ili ručna tlaka bila je obveza obrađivati vlastelinove zemlje. Odnos zaprežne i manualne tlake bio je jedan prema dva, tj. dan zaprežne tlake odnosio se kao dva dana manualne tlake.

²⁰ Josip Adamček, "Ekonomsko-društveni razvoj u Hrvatskoj i Slavoniji u 18. st.", *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća*, Zagreb, 1981., str. 71.

²¹ Vidi dokument: "Izjave stanovnika sela Restovo, Orlakovo, Kamanje, Mali Vrh, Preseke, Veliki Vrh, Brlog i Bratanovci o postojećim urbarijalnim obavezama, 1774.", HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 2.

²² Moguće je da se radilo o seoskim knezovima, čiji je status uređen urbarima iz 1778. Vidi: HDA, Vlastelinstvo Brlog, kut. 2.

²³ U izjavi stoji općenit latinski izraz *pecunia*. Pretpostavlja se da se u ovom slučaju radilo o općem porezu, tzv. dimnici. Iz izjave se ne može utvrditi o koliko se točno novčanih podavanja radi.

²⁴ Josip Adamček, "Ekonomsko-društveni razvoj u Hrvatskoj i Slavoniji u 18. st.", *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća*, Zagreb, 1981., str. 71.

O obvezama davanja crkvene desetine kao i gospodareve devetine, kmetovi su izjavili da ih nisu davali. Također su tvrdili da nisu čuli da bilo gdje drugdje netko daje devetinu. Ta činjenica teško je razumljiva pa se vjerojatno radi o tome da kmetovi nisu razlikovali devetinu od uobičajene daće.

Iz iznesenog se jasno može zaključiti da su kmetski nameti bili nedovoljno regulirani jer nije postojao pismeni ugovor. Postojao je zajednički interes vladara, vlastelina i kmetova da se ti odnosi uredi donošenjem urbara za cijelo vlastelinstvo. S jedne strane, ako bi se njihovi nameti počeli povećavati ili na neki drugi način kršiti, kmetovi su se nadali da će se u svojim žalbama moći pozvati na pismeni ugovor, urbar. S druge strane, vlastelin se nadao da će se urbarom prihodi s kmetske zemlje, na kojima se zasnivao porez, povećati i ujednačiti njihova isplata. S treće strane, vladar se nadao da će nakon provedene urbarijalne reforme ujednačiti naplatu poreza s kmetskih selišta, a isto tako i zaštititi kmetove od samovolje vlastelina jer su oni bili glavni izvori poreznih prihoda.

4. Veličine kmetskih selišta i kategorije zemlje prema kastarskim popisima iz 1776. i 1777. godine

Osnovno obilježje urbarijalnih reformi u 18. stoljeću bilo je u tome da se izmjeri zemlja i odredi mjera na kojoj će moći živjeti jedna kmetska obitelj, s koje će moći davati određenu mjeru kmetskih podavanja u novcu, u plodovima zemlje i radu na vlastelinovoj zemlji. Veličina selišta određena je kraljičinim mandatima iz 1775. godine²⁴. Seljački posjedi, selišta (*sessio*), razvrstavali su se u četiri klase²⁵, a Josip Bösendorfer donosi podatak da su selišta razvrstavali u čak pet klasa²⁶. Tako je i grof Petazzi bio primoran prije izrade urbara za vlastelinstvo Brlog popisati zemlju koju su obrađivali njegovi kmetovi. Za taj je posao odredio svog službenika Antuna Pomerčića²⁷, koji je popisao selišta u svih devet sela vlastelinstva Brlog. Izvršio je dvije katastarske izmjere, prvu 1776. godine, a drugu godinu dana kasnije, 1777. godine.

Katastarski popis proveden je po kmetskim obiteljima tako da je zemlja vođena pod imenom glave obitelji. Popis je proveden detaljno, i to tako da je zemlja razvrstana u nekoliko kategorija. Popisivale su se oranice (lat. *aribiles*, hrv. *oranicze*), travnjaci (lat. *foenilia*, hrv. *szinakoske*), vinogradi (lat. *vinea*, hrv. *terszja*), šikare (lat. *dumeta*, hrv. *shiharani*) i šume (lat. *sylva*, hrv. *shuma*). Često su prilikom navođenja zadnje dvije kategorije, šikare i šume bile navedene zajedno. Navodile su se zasebno jedino kada bi te površine bile znatno veće. Unutar svake kategorije pojedinačno su se upisivala pojedina polja, s kraćim opisom lokacije, pa se može zaključivati o usitjenosti kmetske zemlje. Sve čestice zemlje popisivale su se po dužini i širini, i to u četvornim hvatima²⁸.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Josip Bösendorfer, *Agrarni odnosi u Slavoniji*, Zagreb, 1950., str. 91.

²⁷ Vidi dokument: "Katastarski popis sela Mali Vrh, Kamanje, Restovo i Orlakovo iz 1777.", HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 2

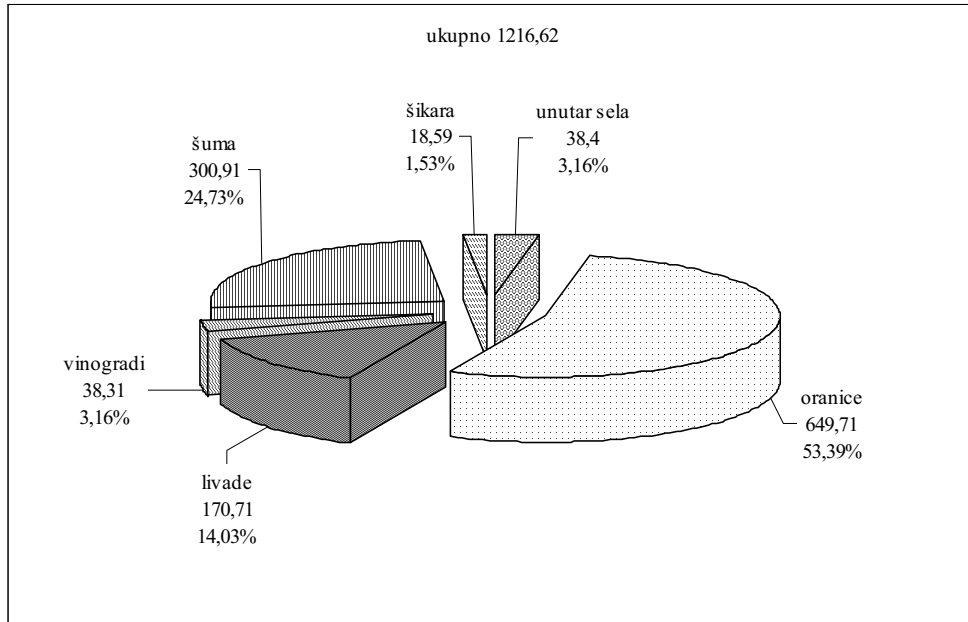
²⁸ U 18. stoljeću katastarska izmjera terena mjerila se u četvornim hvatima (čhv). Jedan čhv iznosi 3,6 m². Mjera za veću površinu jest jedno katastarsko jutro, što iznosi 1600 čhv. Danas u metričkom sustavu mjera je jedan hektar (ha), što iznosi 10000 m². Također, 1 ha = 1,74 jutra. O starim katastarskim mjerama vidi: Ivan Erceg, *Jozefinski katastar grada Rijeke i njegove uže okolice (1785./1787.)*, Zagreb, 1998., str. XV.

Vlastelinstvo Brlog imalo je u posjedu devet već navedenih sela, u kojima su bila 94 selišta. U svim selima selišta naseljena su, osim u Bratanovcima, gdje su popisana nenaseljena selišta. Veličina te nenaseljene zemlje odgovara jednom prosječnom kmetskom selištu. Iz navedenog može se zaključiti da su sela u vlastelinstvu Brlog bila gusto naseljena.

Veličina kmetske zemlje u 18. stoljeću određivala se prema plodnosti zemlje, različito u pojedinim županijama. U Hrvatskoj, ta je mjera iznosila između 14 i 22 jutara zemlje, a u Slavoniji bila je znatno veća, između 24 i 40 jutara²⁹.

Sveukupna zemlja koju su obrađivali kmetovi na vlastelinstvu Brlog iznosi 1216,62 jutara. Najviše je bio oranica, i to 649,71 jutara. Zatim slijede šume, 300,91 jutara, i travnjaci, 170,71 jutara. Vinograda je bilo 38,31 jutara, što nije malo, te oni daju jedno od glavnih obilježja agrarne proizvodnje na ovom vlastelinstvu. Zemlja unutar sela iznosi samo 38,39 jutara, što pokazuje da je obrađiva zemlja bila gotovo potpuno izvan naseljenih mjesta. Zasebno popisivanih bilo je 18,59 jutara.

Grafikon 1. Ukupna zemlja koju su posjedovali kmetovi na vlastelinstvu Brlog (u jutrima)³⁰

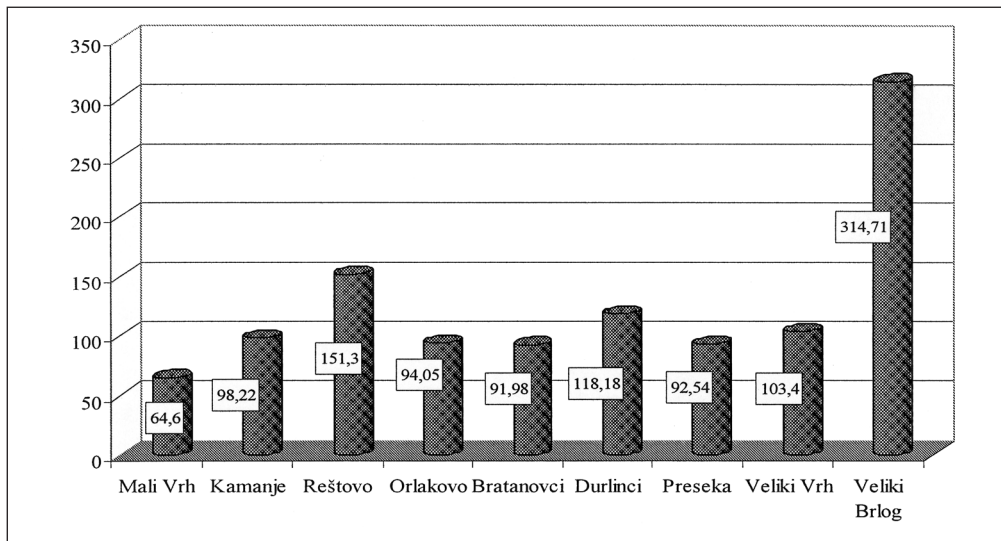

²⁹ Đurđev, Grafenauer, Tadić, *Historija naroda Jugoslavije*, sv. 2., Zagreb, 1959., str. 1075.; Josip Adamček, "Ekonomsko-društveni razvoj u Hrvatskoj i Slavoniji u 18. st.," *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća*, Zagreb, 1981., str. 71.

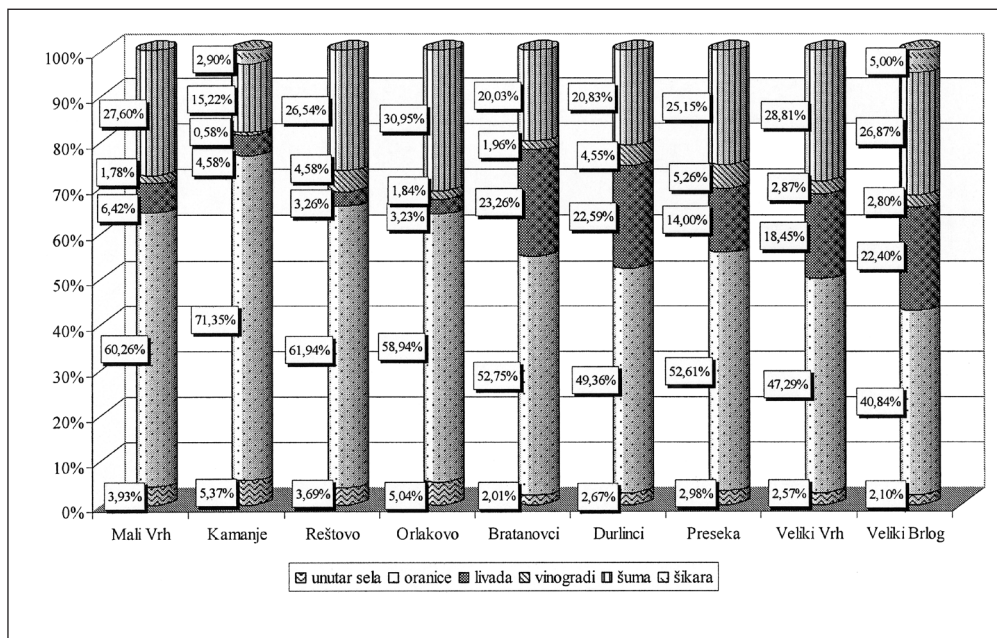
³⁰ Grafikoni su izrađeni na osnovi podataka iz katastarskih popisa kmetskih selišta vlastelinstva Brlog iz 1776. i 1777. godine. Vidi dokumente: "Katastarski popis sela Mali Vrh, Kamanje, Reštovo i Orlakovo iz 1776.," HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 2; "Katastarski popis sela Mali Vrh, Kamanje, Reštovo i Orlakovo iz 1777.," HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 2; "Katastarski popis sela Veliki Vrh, Preseka, Durlinci, Bratanovci, Veliki Brlog iz 1776.," HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 2; "Katastarski popis sela Veliki Vrh, Preseka, Durlinci, Bratanovci, Veliki Brlog iz 1777.," HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 2.

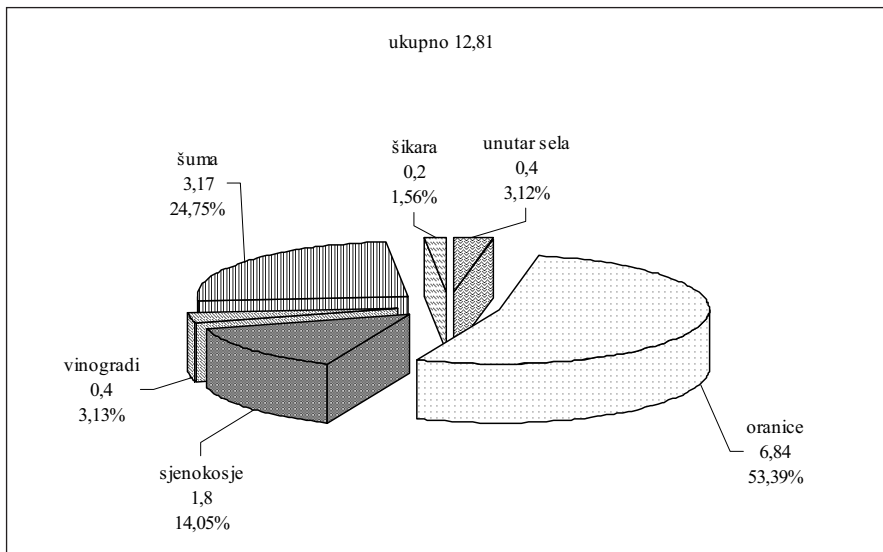
Grafikon 2. Veličina ukupne kmetske zemlje po naseljima vlastelinstva Brlog (u jutrima)

Grafikon 3. Postotak ukupne kmetske zemlje po kategorijama u naseljima vlastelinstva Brlog (u jutrima)

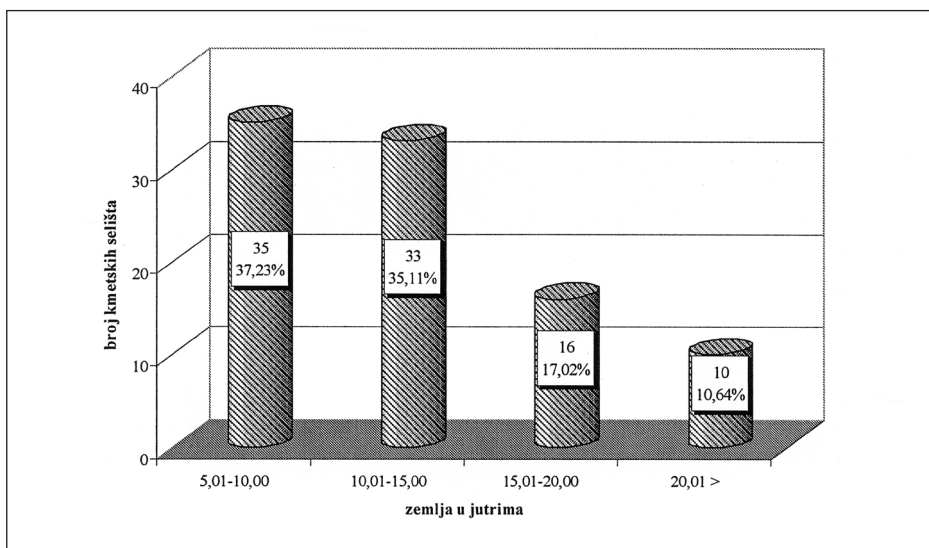

Grafikon 4. Prosječno selište na vlastelinstvu Brlog (u jutrima)

Prosječno kmetsko selište na vlastelinstvu Brlog iznosi jedva 12,81 jutara zemlje, no većina je selišta i manja. Mogući uzrok tome jest konfiguracija terena zbog koje se nije bilo moglo kmetovima podijeliti više zemlje. Prema veličini zemlje kmetska selišta mogu se podijeliti u četiri kategorije. Prva kategorija ima od 5 do 10 jutara, i u nju pripada 35 selišta, tj. 37,23 % od svih kmetskih selišta. Drugu kategoriju čine selišta od 10 do 15 jutara, kojih ima 33, tj. 35,11 %. Treća kategorija selišta ima od 15

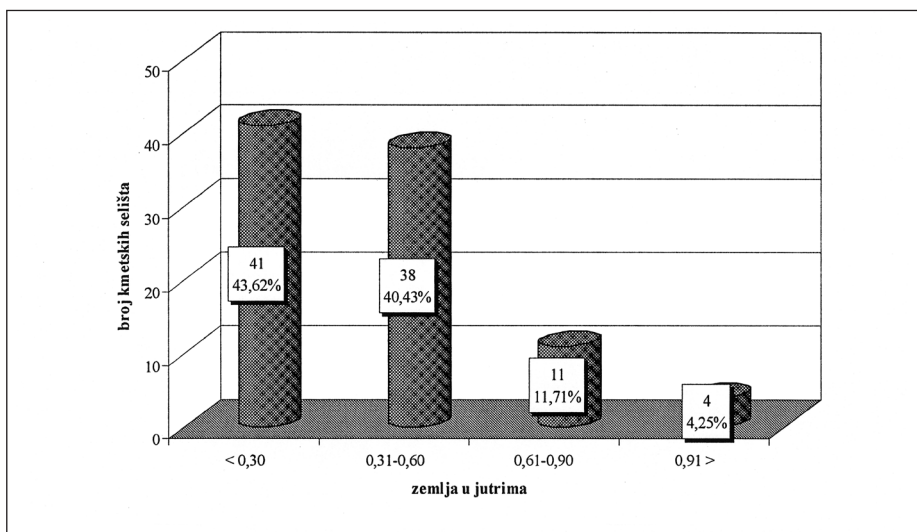
Grafikon 5. Ukupna veličina kmetskih selišta po kategorijama na vlastelinstvu Brlog (u jutrima)

do 20 jutara, što je bio prosjek u Hrvatskoj u to doba. Takvih je 16 selišta, tj. 17,02 %. Selišta većih od 20 jutara ima samo 10, tj. svega 10,64 %. Najveće selište, 27,75 jutara, imao je Jure Mihalić iz Durlinaca. Iz grafikona može se zaključiti da su kmetska selišta na vlastelinstvu Brlog bila manja od prosjeka u Hrvatskoj, koji je iznosio između 14 i 22 jutara.³¹ Čak 72,34 % kmetskih selišta pripadalo je u prve dvije kategorije, tj. bila su manja od 15 jutara.

Zemlja unutar sela (*intervillanus*) podjeljena je u četiri kategorije. U prvu su pripadale okućnice (vrt, dvorište i kuća) manje od 0,3 jutara, u drugu od 0,3 do 0,6 jutara, u treću od 0,6 do 0,9 jutara, a u četvrtu okućnice veće od 0,9 jutara. U prve dvije kategorije pripadalo je čak 79 kmetskih selišta, tj. 84,05 %. Onih nešto većih, koji su pripadali u treću kategoriju, je bilo 11, tj. 11,71 %. Samo su 4 kmeta (4,25 %) imali okućnicu veću od 0,9 jutara. Jasno se uočava da, vrlo slično kao i s ukupnom zemljom, većina kmetova ima vrlo male okućnice.

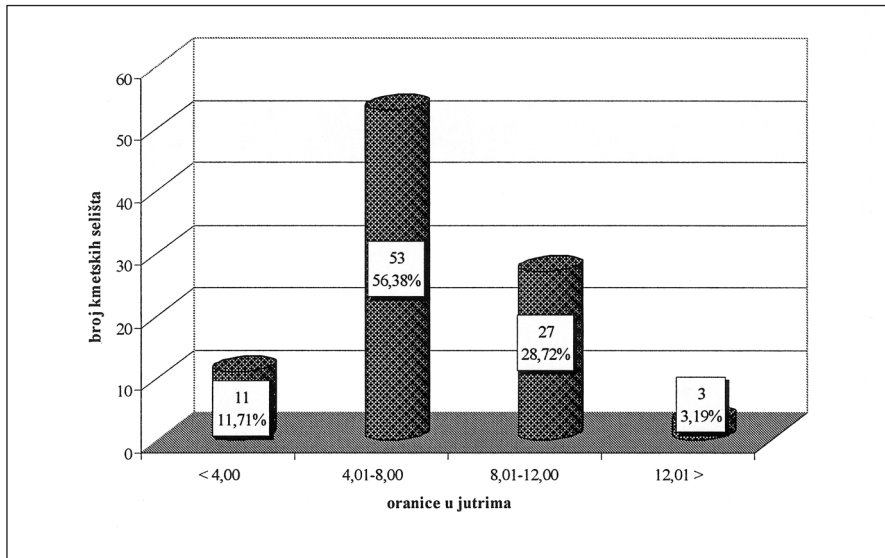
Grafikon 6. Veličina kmetske zemlje unutar sela po kategorijama na vlastelinstvu Brlog (u jutrima)

Kmet na vlastelinstvu prosječno je obrađivao samo 6,84 jutara oranica. Veličina oranica koju su kmetovi obrađivali podijeljena je u četiri kategorije; najviše je onih u drugoj kategoriji od 4 do 8 jutara, i to čak 53 kmetska selišta, tj. 56,38 %. Također mnogo je onih kmetova koji su imali između 8 i 12 jutara oranica, i to 27, tj. 28,72 %. Kmetova koji su posjedovali manje od 4 jutara oranica bilo je 11, tj. 11,71 %. Još je manje onih koji obrađuju više od 12 jutara oranica, i to samo trojica (3,19 %). Najveću površinu oranica (12,82 jutara) imao je Mirko Videčić iz Reštova. Veličina oranica nešto je povoljnija, tj. ujednačenija. Čak 85,10 % kmetova obrađuje između 4 i 12 jutara oranica, tj. pripadaju u drugu i treću kategoriju veličine oranica.

³¹ Đurđev, Grafenauer, Tadić, *Historija naroda Jugoslavije*, sv. 2., Zagreb, 1959., str. 1075.; i Josip Adamček, "Ekonomsko-društveni razvoj u Hrvatskoj i Slavoniji u 18. st.", *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća*, Zagreb, 1981., str. 71.

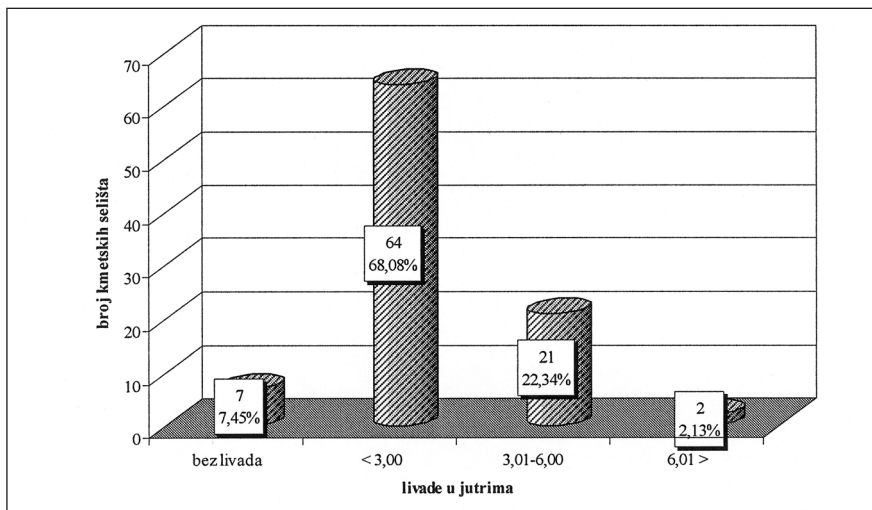
Grafikon 7. Veličina oranica po kategorijama na vlastelinstvu Brlog (u jutrima)

Livade su kmetovima služile za ispašu i sijeno, a prosječna veličina bila je 1,79 jutara. Prema veličini livade su raspoređene u tri kategorije, a najviše ih je bilo prve kategorije. Manje od 3 jutara livada imala su 64 (68,08 %) kmeta. Druge kategorije, od 3 do 6 jutara livada imao je 21 (22,34 %) kmet. U treću kategoriju, više od 6 jutara, pripadala su samo 2 kmetska selišta. Najviše livada imao je Miko Knežetić iz Durlinaca, i to 8,19 jutara.

Prema katastarskom popisu 7 (7,45%) kmetskih selišta nije posjedovalo livade. Također je zanimljivo primijetiti da su kmetovi iz Reštova imali izrazito malo livada, i to prosječno samo 0,34 jutara. Uzrok tome sigurno leži u činjenici da je Reštovo smješteno u brdovitom kraju, nešto zapadnije od grada Brlog.

Grafikon 8. Veličina livada po kategorijama na vlastelinstvu Brlog (u jutrima)

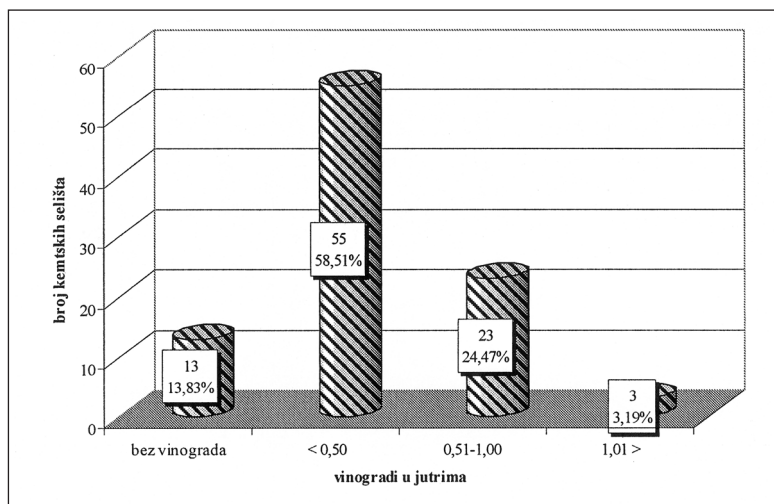

Vinogradi su popisivani vrlo pažljivo jer je kmetovima bilo pušteno prodavati vino i tako doći do novca. Zbog toga su vinogradi popisivani vrlo detaljno.

Prosječno su kmetovi obrađivali 0,40 jutara vinograda. Vinogradi su prema veličini bili podijeljeni u tri kategorije. Većina vinograda pripadala je u prvu kategoriju, manju od 0,5 jutara. Čak je 55 kmetova (58,51 %) obrađivalo je manje od 0,5 jutara vinograda. U drugu kategoriju vinograda, između 0,5 i 1 jutra, pripadala su 23 (24,47 %) kmetska selišta. Više od jednog jutra vinograda imala su samo 3 kmeta, a najviše od svih obrađivao je Tomas Blasina iz Durlinaca (2,53 jutara).

Prosječno (0,77 jutara) najviše vinograda imali su kmetovi iz sela Durlinci, a u Kamanju samo su dva kmeta imala vrlo malen vinograd (0,12 jutara), a čak osam kmetova nije posjedovalo vinograd. Ukupno na cijelom vlastelinstvu 13 (13,83 %) kmetskih selišta nije posjedovalo vinograd.

Grafikon 9. Veličina vinograda po kategorijama na vlastelinstvu Brlog (u jutrima)

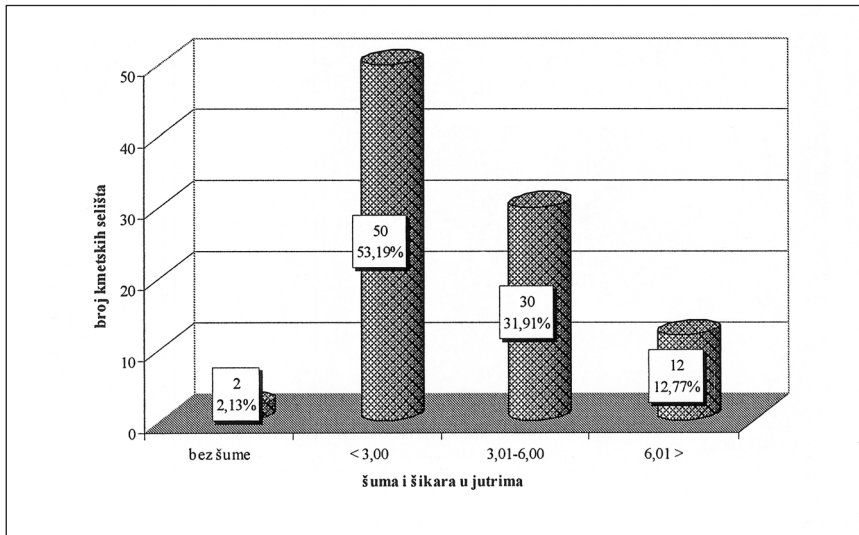

Šume i šikare popisivale su se zasebno samo ako je količina jednih ili drugih bila znatnija, a inače su se popisivale zajedno. Često popisivači zemlje nisu razlikovali šume i šikare te su zajedno analizirane. Šume i šikare mogu se podijeliti u tri kategorije, a najviše ih ima u prvoj, manje od tri jutra, i to čak 50 (53,19 %) kmetskih selišta. U drugu kategoriju, između 3 i 6 jutara, pripadalo je 30 (31,91 %) kmetskih selišta. Više od šest jutara šuma ili šikara posjedovalo je samo 12 (12,77 %) kmetova. Neznatan broj kmetova (2 kmetska selišta, 2,13 %) nije posjedovalo niti šume niti šikare.

Proučivši detaljno katastarske popise iz 1776. i 1777. godine, uočavaju se problemi s veličinom i raspodjelom kmetske zemlje. Tri su glavna problema, i to: usitnjenost i dislociranost čestica zemlje koju su obrađivali kmetovi, a i nerazmjer u veličini kmetskih selišta.

Budući da su popisi rađeni prema kategorijama, a unutar pojedine kategorije čestice su se zemlje zasebno popisivale, zaključuje se da su čestice zemlje bile prosječno velike samo 0,10 jutara, pa je kmet često imao i do 15 čestica oranica. Ta usitnjenost

Grafikon 10. Veličina šuma i šikara po kategorijama na vlastelinstvu Brlog (u jutrima)

onemogućavala je ujednačenost porezne isplate, što je nagnalo kraljicu, uz ostale navedene razloge, da poduzme urbarijalnu reformu.

Prilikom popisivanja pojedinih čestica zemlje uz njih stoji kraći opis lokacije gdje se čestica nalazila. Ti su podatci korisni u prepoznavanju lokalne topografije toga prostora. Isto tako iz tih podataka vidi se da su čestice zemlje često bile dosta udaljene jedne od druge, što je iziskivalo više vremena za put do zemlje, što je u konačnici umanjilo produktivnost kmetova.

Posljednji problem koji se zapaža iz katastarskih popisa jest nerazmjer pojedinih kmetskih selišta. Neki su kmetovi imali i do dva puta veća selišta od prosjeka na vlastelinstvu, a drugi su imali osjetno manja selišta. Najveći broj kmetskih selišta bilo je ispod prosječne veličine selišta, i to je čak 72,34 % kmetskih selišta. Budući da se primjeri takvih nerazmjera mogu pronaći unutar jednog sela, ne stoji argument da je uzrok tome razlika u terenu i vrsti tla³².

5. Obveze i nameti podložnika vlastelinstva Brlog prema urbarima iz 1778. godine

Urbari koje su izradili habsburški vladari u 18. stoljeću, a pogotovo slavonski urbar Marije Terezije iz 1756. godine, kao i njezin hrvatski urbar iz 1780. godine, imali su dva osnovna obilježja. Zajedničko svim tim urbarima jest činjenica da se u odnosu između plemića i kmeta miješa vladar, tako da uređenje tih odnose više nije privatna stvar pripadnika samo tih dviju društvenih slojeva. Prva je karakteristika tih urbara da se donose na razini kraljevine i njihovi propisi opći su i zajednički za sva vlastelinstva. Druga je karakteristika da vladarevi urbari vrlo detaljno uređuju odnose između kmetova i feudalaca, što je smanjilo mogućnost vlastelinove zloupo-

³² Primjerice Jure Mihalić iz Durlinaca imao je selište veliko 27,8 jutara, a Miho Blasina iz istog sela imao je samo 6,3 jutara zemlje, a prosjek na vlastelinstvu bio je 12,7 jutara. Vidi tabelu 4.

trebe urbara. Kraljica je kao apsolutni vladar uložila poseban napor da provede urbarijalnu reformu.³³

Grof Petazzi donosi četiri urbara za naselja vlastelinstva Brlog. Prvi je urbar izrađen za sela Veliki Vrh i Veliki Brlog, drugi za Reštovo, Orljakovo, Kamanje i Preseku, treći za selo Bratanovce, četvrti za sela Mali Vrh i Durlinci.³⁴ Urbari su bili tiskani i ukoričeni, obujma petnaestak stranica. Dio koji je bio općenit i zajednički za sva sela bio je tiskan na hrvatskom jeziku, a onaj dio koji se odnosio na zasebne odredbe o pojedinim selima bio je pisan rukom. Opći dio urbara bio je zajednički svim urbarima u Hrvatskoj i kasnije će biti propisan hrvatskim urbarom Marije Terezijske iz 1780. godine.

Tekstovi urbara naselja vlastelinstva Brlog sadrže devet glavnih cjelina u kojima se nalaze pojedinačne odluke. Prvi dio odnosi se na uređenje kmetskog selišta. U njemu se određuje što sve pripada u kmetsko selište, i s time povezano od čega sve kmet mora plaćati daću. U drugom dijelu urbara određuje se koji su dani svetkovine i sajmišni dani u koje kmet nije dužan davati tlaku. Te su pojedine svetkovine određene zasebno za pojedina naselja. Treći dio urbara govori o tlaci, detaljno određujući kmetske poslove na vlastelinovoj zemlji. U četvrtom dijelu urbar određuje pojediniosti o daći i ostalim dužnostima kmeta. Peta cjelina urbara određuje kada i na koji se način ubire devetina. Šesto poglavlje donosi propise o zasebnom pravu vlastelina, i to propise o lovu, proizvodnji rakije, vina i piva, odnosno onih proizvoda koje je kmet smio prodavati. U sedmom dijelu određuju se propisi koji govore o nasljeđivanju kmetskoga selišta. U osmom poglavlju urbar donosi propise o kmetskim kaznama za pojedine delikte. Posljednje deveto poglavlje odnosi se na društveno uređenje kmetskih općina, kao i sudove pod koje potpadaju kmetovi.

U trećem poglavlju urbari iz 1778. godine govore o tlaci ili obavezi kmetova da služe na gospodarevoj zemlji. Tlaka se u osnovi dijelila na *zaprežnu tlaku* i *manulanu tlaku*, i njihov se odnos nije promijenio. U osnovi, u ime manualne tlake kmet je bio dužan jedan cijeli dan u tjednu raditi na gospodarevoj zemlji. U to se računalo vrijeme dolaska, odlaska i objeda. U zimskim mjesecima od listopada do siječnja kmet je bio dužan doći na tlaku u zoru i ostati do sumraka, tako da se vrijeme potrošeno na put nije računalo. Također je kmet jednom mjesečno bio dužan odraditi višednevnu tlaku na gospodarevom imanju, ali najviše do četiri dana. U vrijeme kosidbe, sjetve i vinogradarskih radova kmet je bio dužan dva puta mjesečno odraditi višednevnu tlaku. Kmet je prvi i treći tjedan radio na svojoj zemlji, a drugi i četvrti na gospodarevoj. U slučaju ružnog vremena, ako bi kmet došao na vlastelinovu zemlju a ne bi mogao raditi, u tlaku mu se računalo samo vrijeme potrošeno na put.

Zaprežnu tlaku bio je dužan dati svaki kmet koji je imao stoku i kola, po jedan dan na tjedan. Zaprežna se tlaka u odnosu na manualnu računala dvostruko vrijednom.

³³ Josip Bösendorfer, *Agrarni odnosi u Slavoniji*, Zagreb, 1950., str. 82.-93.; Igor Karaman, "Seljačke bune i terezijanska urbarijalna regulacija sredinom 18. stoljeća", *Privredni život banske Hrvatske*, Zagreb, 1989., str. 5.-18.; Slavko Gavrilović, "Uvođenje urbara u Požeškoj županiji", *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, knjiga III., Novi Sad, 1958.; Slavko Gavrilović, "Prilozi istoriji seljačkih nemira u Hrvatskoj i Slavoniji 1778.-1848.", *Historijski zbornik*, god. XVII., Zagreb, 1964.; Đurđev, Grafenauer, Tadić, *Historija naroda Jugoslavije*, sv. 2., Zagreb, 1959., str. 1074.-1075.

³⁴ HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 2.

Svi kmetovi koji su imali zaprežnu tlaku bili su dužni voziti drva za ogrjev u općini. Kad je kmet vozio gospodarevu robu nije bio dužan plaćati bilo kakve mostarine ili cestarine. Zimi su kmetovi koji su vozili drva morali odslužiti jedan dan tlake, a oni koji su ih sjekli dva dana.

Urbarom je bilo jasno propisano da je kmet ako bi radio više od propisanog, morao biti plaćen za svoj rad. Kmet se mogao od tlake iskupiti novcem. Za sve žalbe vezane uz tlaku kao i pogodbe s općinom i gospodarom o otkupljenju od tlake, bio je zadužen građanski sud na kojemu je moralo biti svjedoka. Pogodbe o stvarima koje nisu u urbaru mogle su se dogovoriti i bez svjedoka.

U četvrtom poglavlju određena su novčana podavanja, daće. U osnovi, *inkvilin* koji je posjedovao kuću na selištu, bio je obvezatan platiti svom gospodaru u ime daće jedan rajinski zlatnik, i to u dva navrata, na blagdan Sv. Juraja i na blagdan Sv. Mihovila. *Subinkvilini*, koji su živjeli kod drugih, odnosno nisu posjedovali kuću, bili su oslobođeni ovog podavanja. Osim tih obveza, kmetovi su, također u ime daće, bili dužni godišnje svome vlastelinu platiti vrijednost od 2 pilića, 2 purana, 12 jaja i kantu rastopljene masti. Trideset kmetova iz istog sela zajednički su morali godišnje dati jedno tele, ali od te su se obaveze mogli iskupiti za jedan rajinski zlatnik. Oni kmetovi koji su posjedovali kotao za pečenje rakije, pecaru, bili su dužni godišnje platiti 2 rajinska zlatnika. Također je određeno da kmet nije bio obavezan voziti svoju pšenicu u gospodarev mlin nego ju je mogao samljeti gdje god je htio.

Propisima o daćama, također su uređene neke posebne okolnosti prilikom kojih je kmet bio dužan platiti dodatne namete. Pri ženidbi gospodara ili udaji gospodariće³⁵, kao i kada bi se u selu služila prva sveta misa, svaki kmet bio je dužan dati cijeli zlatnik ili pola, ili četvrtinu, ili samo osminu zlatnika, ili koliko bi vlastelin odredio da je prikladno. Također je vlastelin sam odlučivao hoće li u ime ove daće uzeti novac ili robu. Kmetovi su, ako bi gospodar bio zarobljen u ratu, bili dužni pomoći u otkupnini, što jasno stoji u urbaru. Pogodba o načinu isplate daće, u novcu ili naturi, između gospodara i kmetova bila je slobodna i nije se smjela povećavati.

Devetina je bila osnovni porez koji je kmet morao plaćati svome gospodaru sa zemlje koju je obrađivao, a isto tako kmet je morao platiti i devetinu stoke.³⁶ Vlastelinu nisu smjeli uzimati novac umjesto devetine, i u tom se propisu vladar umiješao u odnose između kmetova i vlastelina, želeći zaštititi kmetove od samovolje plemića. Često se događalo da je plemić smanjivao vrijednost plodova koje su kmetovi trebali dati u ime devetine i na taj je način dolazio do veće količine novca. Urbarom je ostavljena mogućnost, da se ne bi mogla devetina, da se može uzeti novac. Ta iznimka bila je vezana za podavanje u stoci pa se tako za jednog janjca moglo platiti 4 krajcara, za jednog kozlića 3 krajcara, a za jednu svinju 5 krajcara. Devetina se uzimala od Ivanja do blagdana Sv. Stjepana, ali u slučaju lošeg vremena mogao se odrediti neki drugi termin. U vremenu ubiranja devetine, kao i daća, kmet nije bio dužan dati svoju stoku za prijevoz ubrane robe.

Posebna pozornost pridodavala se devetini vina (*ius montanum*) zbog toga što su kmetovi mogli prodati vino i tako doći do gotovog novca. Devetina vina uzimala

³⁵ U urbaru jasno piše da se u ove okolnosti ne uključuje ženidba vlastelinova sina ili udaja kćeri.

³⁶ Za pojedina polja i livade kmetovi nisu morali plaćati devetinu. Vidi dokument: "Popis polja i livada s kojih podložnici ne plaćaju devetinu", HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 4.

se kad je vino bilo zrelo. Gornjaci koji su obrađivali vlastelinov vinograd bili su dužni sklopiti ugovor o najmu, tzv. *contract*.³⁷ Vinogradi su morali biti popisani u gradskoj općini da bi se mogla regulirati podavanja s njih. Ako vinograd ni bi dobro rodio, gornjak je bio dužan dati grožđe ili mošt, ali nije morao platiti u novcu. Dug se u tom slučaju morao platiti iduće godine.

Trgovanje i upravljanje kmetskom imovinom bilo je također propisano urbarom. Bez gospodareva dopuštenja kmet nije smio stvarati dugove niti prodavati, kupovati, posuđivati ili oporučno ostavljati svoj imetak. Popisivanje i dijeljenje imetka preminulog kmeta bilo je isključivo pravo vlastelina, ali on za to nije primao nikakvu naknadu. Od svega prodanog, zamijenjenog ili ostavljenog gospodar je uzimao desetinu. Kmetske udovice mogle su se nanovo udati ali uz gospodarevo dopuštenje, a s njihovom imovinom raspolagao je vlastelin.

Urbarijalni propisi strogo su propisivali da kmet ne smije nositi nikakvo oružje, čak ni za lov na patke, jer je lov bio isključiva povlastica plemića.

Kazne za prekršaje i neispunjavanje obveza posebno su bile istaknute u osmom poglavlju urbara. Kazne su mogle biti novčane, u batinanju, ili su kmetovi mogli biti osuđeni na zatvorsku kaznu ovisno o težini prekršaja, no gospodar nije mogao samostalno donositi kazne već je morao poštivati propise iz urbara. Kmetu se sudilo na vlastelinovom sudu, ali obavezatno pred svjedocima. Ako kmet nije u mogao platiti kaznu u novcu ili u naturi, mogao je dobiti maksimalno do 24 udarca batinom, ali ne preko glave. Postojala je mogućnost da se kmet koji je bio osuđen na kaznu tamnice, i to u okovima, može otkupiti za maksimalno 15 krajcara. Kmet koji je bio lijen na tlaci mogao je dobiti do 12 udaraca batinom. Ovim propisima i ograničenjima o tjelesnim kaznama vladar je pokušao ograničiti samovolju vlastelina i zaštititi kmetove od teških fizičkih ozljeda. Budući da su kmetovi češće sjeći gospodarevu šumu zbog drva za ogrjev, svaki kmet koji je bio uhvaćen morao je platiti nastalu štetu.

U posljednjem dijelu urbara uređuje se društvena struktura kmetova i određuje se položaj i funkcija *seoskog suca* ili *viteza*. Ti seoski vitezovi imali su ulogu posrednika između kmetova i gospodara, kao i ulogu suca u manjim kmetskim prepirkama. Također su oni iznosili žalbe i molbe kmetova pred vlastelinom. Na položaj suca ili seoskog viteza vlastelin bi imenovao po trojicu uglednijih kmetova u svakoj općini. Seoski suci ipak nisu bili oslobođeni od davanja i tlake.

6. Usporedba konačnog Hrvatskog urbara iz 1780. godine i urbara vlastelinstva Brlog

Budući da su urbari za sela na vlastelinstvu Brlog doneseni dvije godine prije od konačnog urbara Marije Terezije za Hrvatsku³⁸, postojala je određena razlika u propisima koju je zanimljivo proučiti. Odredbe urbara za naselja vlastelinstva Brlog bile su privremene i većina ih je bila potvrđena u urbaru Marije Terezije, ali neke su od

³⁷ Po popisu gornjaka vlastelinstva Brlog na njemu je postojalo 30 obitelji koji su obrađivali vinograd u najam. Vidi dokument: "Popis gornjaka vlastelinstva Brlog iz 1778.", HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 2.

³⁸ Konačni Hrvatski urbar Marije Terezije je donesen 1780. godine. Vidi: Milivoj Vežić, *Urbar hrvatsko-slavonski*, Zagreb, 1882., str. 125.-145.

njih bile proširene i dodatno objašnjene, a isto tako uključene su i neke nove odredbe. Konačni urbar također se sastoji od devet poglavlja koja se odnose na iste osnovne pojmove uređenja odnosa između kmeta i vlastelina.

Osnovne razlike između konačnog Hrvatskog urbara iz 1780. godine i urbara naselja vlastelinstva Brlog odnosile su na definiranje mjernih jedinica, jasnije određivanje kmetskih kazni za prekršaje, a i isto tako uvrštena je i obrazložena odredba o radu kmetova izvan općine, tzv. *foringa na daleko*. Manje preinake učinjene su i u odredbama o praznim selištima i krčenju šume.

Prilikom ubiranja feudalnih nameta javljao se problem zbog nepreciznih mjernih jedinica koje nisu bile jasno definirane, te su zbog toga bile moguće razne zloupotrebe, i to prvenstveno od vlastelina. Vladar je u konačnom hrvatskom urbaru pokušao riješiti taj problem tako da je za ubiranje vinske devetine propisao *požunsku mjeru*, a za količinu drva *klafter*. U konačnom urbaru jasno je naznačeno da se vinska devetina uzima po istoj mjernoj jedinici po kojoj je vino mjereno. Ta mjerna jedinica je trebala biti "požunska mjera" u kojoj jedno vedro sadrži 32 pinte. Namjera tih intervencija bila je da se ujednači prihod od devetine.

Okolnosti na koje se odnose kazne za prekršaje kmetova iste su i propisane su u urbarima za naselja vlastelinstva Brlog, ali se u konačnom urbaru donose još neke okolnosti kojih u urbarima vlastelinstva Brlog nema. Zbog prevelikih nameta u novcu vladar je zabranio određivanje kazni u novcu, što nije bio slučaj u urbarima vlastelinstva Brlog, nego se naznačuje da se kazne moraju računati u danima manualne tlake. Ta se kazna nikako nije odraživala u danima poljoprivrednih radova, jer je postojala bojazan da bi vlastelini zloupotrebljavali tu odredbu. Želeći izbjeći teško fizičko kažnjavanje kmetova, vladar je također odredio maksimalnu kaznu batinanjem, koja je iznosila 24 udaraca palicom. Od ove kazne bili isključeni stari i bolesni koji su išli do tri dana u zatvor umjesto batinanja.

Budući da su vlastelini često imali potrebu za radom svojih kmetova i izvan seoske općine, bilo je potrebno urediti okolnosti pod kojima su kmetovi bili dužni u ime feudalnih nameta obavljati te poslove, a kada su za taj rad morali biti plaćeni. Iz tih razloga u konačni hrvatski urbar dodana je odredba o radu kmeta izvan općine, tzv. *foringa na daleko*. Taj namet bio je zajednički za sve kmetove i davala su ga četiri kmeta. Zajedno bili su dužni dati jedna kola s četiri dana tlake. Sveukupno su najviše mogli biti odsutni 9 dana, ali nikako u vrijeme oranja, žetve, kosidbe i berbe. Na putu je sve namete (maltu, harmicu ili brodovinu) bio dužan platiti vlastelin. Ovaj se namet nije mogao prebaciti na iduću godinu.

Manje razlike između konačnoga hrvatskog urbara i urbara naselja vlastelinstva Brlog postojale su i u odredbama o krčenju šuma i praznim selištima. Te odredbe nisu drugačije nego su samo jasnije objašnjene; za svako krčenje šume kmet je morao imati dozvolu, ako je nije imao, iskrčena bi mu se zemlja oduzela. Vlastelin je također mogao oduzeti kmetu iskrčenu zemlju i onda kada je kmet imao dozvolu, ali bi mu u tom slučaju vlastelin bio dužan platiti naknadu. Želeći potaknuti povećanje naplate poreza, vladar je vlastelinu dopustio da prazno ili napušteno selište smije dati drugom kmetu, koji mu je dužan plaćati daću i vršiti tlaku.

7. Zaključak

U 18. stoljeću nastaju velike društvene i gospodarske promjene, koje su nužno potaknule promjene u odnosima između kmetova i njihove vlastele. Počevši od urbara Karla VI. iz 1737. godine, a pogotovo slavonskim urbarom Marije Terezije iz 1756. godine i hrvatskim urbarom iz 1780. godine, ti su feudalni odnosi dobili uređeni pravni okvir. Prvi se puta izdavanjem urbara i novim odredbama urbara u te odnose umiješao vladar, želeći zaustaviti pretvaranje zemlje slobodnih seljaka u vlastelinsku domicijalnu zemlju i ujednačiti naplatu poreza. Urbari su uvelike poboljšali položaj kmetova, a samo su ih u nekim pitanjima dugoročno pogoršali³⁹. Promjene su se očitovala u mogućnosti zamjene naturalne rente novčanom, jer su do tada kmetovi većinu stalne daće davali u naturi. Urbar je uveo naturalnu desetinu od svih plodova zemlje, ali zadržana je i desetina koju su kmetovi i prije davali. Uza sve to, kmetski su tereti smanjeni. Prema jednom proračunu, cjelokupna renta jednog selišta vrijedila je u novcu nakon regulacije oko 26 forinti, a prije toga su se procjene kretale između 45 i 55 forinti⁴⁰.

Urbarijalna regulacija uvelike je poboljšala položaj kmetova i zaštitila ga od samovolje gospodara, ali uredila je i kmetska selišta kao osnovnu jedinicu za naplatu poreza, što je i bila jedna od osnovnih namjera kraljice prilikom izrade nove urbarijalne regulacije.

Istraživanje primjene novog urbara na određenom prostoru, vlastelinstvu, može rezultirati jasnijim uvidom u agrarnu situaciju u Hrvatskoj u drugoj polovici 18. stoljeća. Činjenica da urbari i katastarski popisi sadrže podatke za pojedinačna selišta prije i poslije urbarijalnih regulacija omogućuje detaljnu analizu stvarnog stanja kmetskih selišta. Isto tako mogu se proučavati promjene koje donosi novi, stalni urbar za Hrvatsku.

Ovaj rad prilog je istraživanju urbarijalnih reformi u 18. stoljeću, te je kao primjer jedne takve uspješno izvršene regulacije na pojedinom vlastelinstvu dobar pokazatelj koliko su dalekosežne bile promjene i koliko su utjecale na svakodnevni život kmetova. U hrvatskim arhivima postoji mnogo građe o plemićkim vlastelinstvima, u kojoj postoje dokumenti koji svjedoče o ekonomskoj povijesti 18. stoljeća, kao i o još uvelike neistraženim aspektima života kmetova u to vrijeme. Daljnja istraživanja mogu ići u smjeru proučavanja primjene urbarijalnih reformi na ostalim vlastelinstvima u Hrvatskoj i Slavoniji da bi se dobila cjelokupna slika ove problematike u 18. stoljeću.

³⁹ Urbar iz 1778. godine uvelike je poboljšao položaj kmetova. Naime, po novom urbaru iz 1801. godine kmetovi su izgubili neka prava i dobili su nove obveze te su se žalili da te odredbe nisu prema, za njih povoljnijem, urbaru iz 1778. godine. Vidi dokument: "Žalba 39 kmetova upućena županijskim vlastima jer im je oduzeto pravo drvarije, zajednički pašnjak, a nametnute nove obaveze prilikom uvođenja urbara iz 1801. godine", HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 4.

⁴⁰ Josip Adamček, "Ekonomsko-društveni razvoj u Hrvatskoj i Slavoniji u 18. stoljeću", *Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća*, Zagreb, 1981., str. 72.

8. Prilog – Popis selišta na vlastelinstvu Brlog po selima Tabela 1. Popis selišta u selu Veliki Brlog⁴¹

kmetsko selište	unutar sela	oranice	sjenokosje	vinogradi	šuma	šikare	ukupno
Ivan Zajc	0,49	8,36	3,18	0,42	5,45	2,95	20,86
Matija Peričak	0,47	8,20	3,02	0,38	7,76	2,31	22,15
Miko Jelševac	0,28	10,90	2,75	0,44	5,75	2,78	22,90
Tomas Kirin	0,39	4,34	3,99	0,26	3,27	-	12,25
Pere Klaić	0,55	5,60	4,28	0,26	3,41	-	14,09
Ive Koleneč	0,21	7,97	3,10	0,39	10,53	5,29	27,50
Ivan Peričak	0,28	9,84	2,50	0,44	5,48	1,91	20,44
Miko Kambić	0,21	6,18	1,51	0,33	3,33	0,49	12,03
Mate Ribarić	0,30	3,11	2,27	0,32	2,83	-	8,83
Miko Peričak	0,44	6,45	5,49	0,59	5,66	-	18,62
Lukec Maršić	0,53	4,56	5,57	0,66	1,83	-	13,15
Tomas Peričak	0,28	7,05	5,75	0,62	1,87	-	15,57
Stane Maršić	0,13	3,55	1,59	0,41	2,82	-	8,50
Tomas Ribarić	0,36	6,20	4,51	0,63	3,14	-	14,83
Martin Novosel	0,38	4,00	2,71	0,27	3,38	-	10,75
Miko Ivančić	0,22	3,12	2,85	0,30	2,73	-	9,22
Jure Klemenčić	0,27	6,16	3,52	0,42	2,83	-	13,20
Pere Maršić	0,16	5,73	1,08	0,61	1,51	-	9,09
Jure Jalševac	0,19	5,28	2,23	0,07	1,11	-	8,87
Mihaly Klaić	0,07	4,52	1,98	0,58	2,14	-	9,28
Josip Klaić, Zagorec	0,21	4,74	2,70	0,18	3,40	-	11,23
Ivan Peričak	0,20	2,68	3,94	0,21	4,34	-	11,37

Tabela 2. Popis selišta u selu Reštovo⁴²

kmetsko selište	unutar sela	oranice	sjenokosje	vinogradi	šuma	ukupno
Mirko Krepić	0,57	4,50	0,08	0,71	3,00	8,85
Ive Tomašić	0,62	5,14	0,21	0,56	2,63	9,16
Ive Kobak	0,32	4,94	0,21	0,65	4,10	18,01
Jure Kobak	0,27	6,49	0,08	0,69	2,47	9,99
Mirko Spudić	0,26	5,80	0,63	0,49	4,02	11,20
Jure Ivančić	0,43	5,45	0,59	0,56	0,28	21,20
Ivan Ivančić	0,48	6,41	-	0,29	2,20	9,37
Pere Ivančić	0,24	5,89	0,26	0,42	1,36	8,18
Jure Dorin	0,60	8,55	0,09	0,74	3,40	17,55
Mihaly Matijačić	0,18	9,24	0,56	0,33	3,28	13,59
Mirko Matijašić	0,25	7,23	0,78	0,41	2,51	11,18
Matija Ribarić	0,25	3,91	0,21	0,19	1,14	5,70
Jure Radaković	0,30	7,15	0,87	0,48	5,01	13,81
Mare Struca, udovica	0,44	9,03	0,54	0,50	5,73	16,24
Ive Matešić	0,30	8,15	0,14	0,40	3,92	12,91
Ive Matijašić	0,36	7,18	0,26	0,52	3,77	12,09
Mihaly Matijašić	0,26	3,64	0,27	0,29	1,90	6,35
Tomas Matešić	0,19	4,31	0,19	0,34	1,83	6,87
Ive Kolarić	0,52	9,42	0,43	0,50	5,25	16,12
Jure Radaković	0,25	7,21	0,66	0,34	3,01	11,46
Ive Janjić	0,91	7,07	0,20	0,84	-	9,02
Mirko Videčić	0,67	12,82	0,40	0,52	1,56	15,97

⁴¹ Vidi: "Katastarski popis sela Veliki Vrh, Preseka, Durlinci, Bratanovci, Veliki Brlog iz 1777.", HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 2.

⁴² Vidi: "Katastarski popis sela Mali Vrh, Kamanje, Reštovo i Orljakovo iz 1777.", HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 2.

Tabela 3. Popis selišta u selu Durlinci⁴³

kmetsko selište	unutar sela	oranice	livade	vinogradi	šuma	ukupno
Miko Knežetić	0,11	14,49	8,19	-	7,01	29,8
Miko Tomašić	0,51	8,75	3,41	0,35	3,86	16,88
Tome Tomašić	0,60	11,11	3,04	0,33	2,93	17,99
Jure Mihalić	0,38	12,57	6,50	1,34	6,97	27,75
Tomas Blasina	0,63	4,06	1,05	2,43	1,45	9,63
Miko Blasina	0,53	3,85	2,75	0,83	1,85	9,82
Miho Blasina	0,41	3,50	1,76	0,10	0,54	6,30

Tabela 4. Popis selišta u selu Bratanovci⁴⁴

kmetsko selište	unutar sela	oranice	livade	vinogradi	šuma	ukupno
Ive Petrač	0,30	7,18	3,82	-	8,72	20,02
Tomić Novosel	0,12	4,69	1,91	0,24	1,29	8,24
Tome Novosel	0,17	4,53	1,59	0,30	1,62	8,20
Miko Denković	0,16	7,06	2,79	0,25	0,79	11,05
Mihaly Denković	0,25	6,61	3,09	-	-	9,95
Pero Dečak	0,51	9,39	5,31	0,86	3,25	19,32
napuštena selišta	0,35	9,06	2,88	0,16	2,76	15,21

Tabela 5. Popis selišta u selu Veliki Vrh⁴⁵

kmetsko selište	unutar sela	oranice	livade	vinogradi	šuma	ukupno
Martin Jalševac	0,08	9,83	5,33	0,82	5,20	21,27
Mate Matešić	0,39	7,07	3,80	0,47	4,14	15,86
Jure Bratina	0,28	6,94	3,68	0,85	6,23	17,98
Ive Bratina	0,34	7,46	3,30	0,32	6,96	18,38
Bartol Krepić	0,46	4,19	-	0,25	2,45	7,34
Stane Struca	0,60	4,88	0,19	-	1,31	6,99
Pere Plešec	0,51	8,52	2,79	0,27	3,50	15,58

Tabela 6. Popis selišta u selu Kamanje⁴⁶

kmetsko selište	unutar sela	oranice	livade	vinogradi	šuma	šikara	ukupno
Mate Ladika	0,58	8,92	0,13	-	1,03	-	10,65
Jure Ladika	0,24	7,18	0,75	-	-	1,91	10,08
Martin Priselac	0,64	5,51	0,53	-	-	0,94	7,62
Mate Priselac	0,72	5,15	-	-	0,82	-	6,69
Pere Priselac	0,16	4,89	0,28	-	0,69	-	6,03
Ive Lugar	0,31	6,54	1,14	-	4,76	-	12,75
Mate Lugar	0,16	8,02	1,38	-	3,38	-	12,94
Martin Grahović	1,02	9,85	0,29	0,17	2,79	-	14,33
Jandre Lončar	0,68	3,88	-	0,08	0,39	-	5,15
Ive Priselac	0,77	10,12	-	-	1,10	-	11,98

⁴³ Vidi: "Katastarski popis sela Veliki Vrh, Preseka, Durlinci, Bratanovci, Veliki Brlog iz 1777.", HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 2.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Vidi: "Katastarski popis sela Mali Vrh, Kamanje, Reštovo i Orljakovo iz 1777.", HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 2.

Tabela 7. Popis selišta u selu Orljakovo⁴⁷

kmetsko selište	unutar sela	oranice	livade	vinogradi	šuma	ukupno
Jure Ribić	0,48	9,26	0,08	0,37	3,86	14,06
Jure Ribić, Markov	0,33	9,86	0,55	0,26	8,49	19,48
Marko Ribić, Franov	0,55	3,02	0,33	0,08	1,49	5,46
Jure Petrina	0,94	7,86	-	0,36	3,97	13,12
Martin Kolarić	0,69	9,43	-	0,38	0,46	10,96
Mate Kobak	0,96	7,15	0,20	0,15	7,91	16,37
Miko Radaković	0,79	8,85	1,89	0,13	2,94	14,59

Tabela 8 Popis selišta u selu Mali Vrh⁴⁸

kmetsko selište	unutar sela	oranice	livade	vinogradi	šuma	ukupno
Jure Juran	0,66	6,12	0,85	0,26	2,52	10,41
Martin Repić	0,74	9,36	1,55	-	5,13	16,77
Jure Mateljan	0,32	9,15	1,22	0,49	2,42	13,60
Dese Martinčić*	0,50	7,08	0,17	0,19	3,29	11,24
Ive Mlačak	0,32	7,22	0,36	0,21	4,48	12,59

* Udovica koja se udala za Mirka Mateljana, pa je selište u popisu iz 1777. godine uvršteno pod njegovim imenom.

Tabela 9. Popis selišta u selu Preseka⁴⁹

kmetsko selište	unutar sela	oranice	sjenokosje	vinogradi	šuma	ukupno
Mihaly Martinčić	0,52	8,07	2,59	0,82	2,61	14,61
Ive Stipančić	0,29	8,10	2,39	0,66	2,19	13,63
Jure Katunić	0,46	6,40	3,08	1,20	3,28	14,40
Jure Videček	0,34	8,07	2,06	0,84	3,00	14,31
Marko Kolar	0,35	5,69	0,90	0,35	1,72	9,01
Ive Jakub	0,33	5,01	0,97	0,61	2,86	9,77
Frane Bravar	0,21	5,24	0,94	0,42	1,82	8,63
Mihaly Runijek	0,44	4,90	0,78	0,25	1,82	8,19

⁴⁷ Vidi: "Katastarski popis sela Mali Vrh, Kamanje, Reštovo i Orljakovo iz 1777.", HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 2.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Vidi: "Katastarski popis sela Mali Vrh, Kamanje, Reštovo i Orljakovo iz 1777.", HDA, fond: Vlastelinstvo Brlog, kut. 2.

Taxes and cadastre of serfs' settlements in the manor of Brlog in the 18th century

Hrvoje Kekez

Croatian State Archives

Marulićev trg 21

Zagreb

Republic of Croatia

The eighteenth century is period of significant social and economic changes, which have consequently led to the changes in relations between serfs and their landed gentry. Starting with "*Urbarium*" - feudal law adopted by Karl VI in the year 1737, then later Slavonian feudal law of Maria Theresia (1756), and finally Croatian feudal law from 1780, these feudal relationships have been structured in a regulated legal framework. With the *Urbarium* the sovereign for the first time interfered in these relations between serfs and feudal lords. By mere release of feudal law and through its provisions the ruler wanted to stop the transformation of the communal land and alteration of yeomen into the manorial domicile land. These feudal laws at first considerably improved the position of serfs, but later in some issues this position was deprived.

The manor and the city of Brlog were settled on the west slopes of Žumberak, along the river Kupa, close to the fortified city of Ozalj. During the most of the eighteenth century the city was ruled by noble family Petazzi. Count Benevent Sigismund Petazzi, who had owned the estate since the year 1740 and lived there until his death in 1785, aiming to modernize the manor and increase income, decided to regulate the obligations of the serfs and to draw the special, separate feudal laws for settlements within his manor.

In order to write the law as best as possible count Petazzi created a questionnaire that should have given him a more precise review on the previous obligations of the serfs and their respective dues. The questionnaire was written in 1774 in the Croatian and Latin language. According to the serfs statements it is possible to conclude that they were afraid that they will be obligated to pay more dues and taxes.

According to the cadastre census of serfs' homesteads, accomplished in the years 1777 and 1778, the manor Brlog consisted of nine settlements. The serves' land, registered in the census, was classified in several different categories. Data on the size and type of the serfs' land indicate three main problems: fragmentation and dislocation of the land plots cultivated by the serfs, and further the disproportion in the size of their homesteads. These three problems caused that the modernization of the agricultural production in the manor Brlog was impossible.

Count Petazzi prescribed the feudal laws for the each settlement in the manor of Brlog in 1778. These feudal laws were printed and bound in stiff covers, containing approximately fifteen pages. The part that was general and common for all the villages was printed in the Croatian language, and the part which referred to the separate provisions concerning the particular villages was in handwriting.

The feudal laws precisely established the obligations of the serves towards master, and consequently there was no much space left for the agreements to be reached between the serfs and the manor. This feudal law legislation considerably improved the position of serfs and protected them from the despotism of their master. It is important to emphasize that it also increased serfs' productivity, which was the primary reason of these feudal laws.

Key words: *Urbarium* – feudal law, serfs' homestead, cadastre, manor Brlog, Count Benevent Sigismund Petazzi, Maria Theresia